HAJNAL MÁRTON

NEM(ZEDÉK)EK IGENJE

Két színházi variáció a nők kétes kimenetelű forradalmára Markó Róbert rendezésében
Makrancos Kata junior – Vaskakas Bábszínház; Terike és Irén – K.V. Társulat

A kamasz lány lázad, mert nem szeretné elfogadni a szülei által sulykolt női szerepmodelleket. A középkorú nők lázadnak, mert a fiatal korukban beléjük táplált nemi elvárások „túlműködnek" már az esetükben. Markó Róbert korábban dramaturgként és kritikusként is dolgozott, majd 2017-ben bábrendezőként végzett Csizmadia Tibor és Csató Kata osztályában. Legújabb rendezéseiben a generációs és a nemi lázadás összemosódik: két dolog, amelyek koordinációs tengelyekként jelölik ki a szereplők helyét a világban. A kérdés ebből az alapállásból az, hogy mit ábrázol az adott előadás kezdőpontként, és merre tartanak a hősök. Sajnos a szomorú válasz az utóbbi kérdésre az, hogy sehova, igaz, más-más okból.

A *Makrancos Kata junior*t a Vaskakas Bábszínházban mutatták be áprilisban. Ifjúsági előadás, ami nem csoda, a nemi szerepek kérdése abszolút aktuális lehet kamaszkorban. A színlap Charles és Mary Lambet jelöli meg egyik forrásként, ám az ő prózában megírt Shakespeare-meséjük inkább csak egyszerűsítve mondta újra az alapanyagot, a szembeötlőbb, meseszerű változtatásokat Nagy Orsolya író tette hozzá a mostani előadáshoz. A címhez toldott „junior" egyszerre utalhat a produkció ifjúsági voltára, az eredeti mű „megfiatalítására" és a történet középpontjába kerülő generációs problémára.

Az új verzió szerint a Cellulóz házaspár (Nagy Petra és Szúkenyik Tamás) eladósodott, ezért anyagi haszon reményében kiházasítanák a párkapcsolatoktól egyébként undorodó serdülő lányukat, Katát (Markó-Valentyik Anna). Az ifjú hősnőt több kérő sikertelen próbálkozása után végül a kamasz Petruchio (Horváth Márk) viszi magával, hogy kedvességnek beállított szadizmusával megtörje. Idáig lényegében az eredeti dráma ívét követjük, papír- és kartondíszletbe csomagolva (Horváth Márk és a rendező munkája), sok harsány, burleszkszerű poénnal. A fordulat akkor következik be, amikor Kata Petruchio takarítójának (Főglein Fruzsina) tanácsára felveszi a harcot, és Petruchio ellen saját fegyverét fordítja: túlzottan is kedvesnek és szolgálatkésznek mutatja magát, amitől a fiú összezavarodik, és a hatalmi helyzet felborul.

Ettől kezdve az eredeti szöveg újraosztásra és újraértelmezésre kerül: esetenként Kata mondja a shakespeare-i eredetiben Petruchiónak írt szövegeket, behódolása pedig ironikus lesz. Kata így nem csupán a szituáció, de a kanonikus szöveg felett is átveszi a hatalmat. A darab egyértelmű csúcspontja azonban az, amikor a pár esetében a kínzás előbb évődéssé, majd szerelemmé változik egy kedves, intim hangulatú jelenetben. Végül Kata és Petruchio – az előadás szóhasználatával élve – kölcsönösen „megszelídíti" egymást, és képesek lesznek felülemelkedni a konfliktusaikon.

Az a kisebbik probléma ezzel a koncepcióval, hogy az erejét a Shakespeare-műtől való eltérése, az eredeti kritikája, kiforgatása adja: a mű ismerete nélkül a lázadás kevésbé hat erősnek

Mi? Markó Róbert: Terike és Irén – K. V. Társulat
Hol? Mozsár Műhely
Kik? Némedi Árpád, Száger Zsuzsanna, Urbanovits Krisztina, Markó-Valentyik Anna / Dramaturg: Enyedi Éva / Díszlet, jelmez: Michac Gábor / Zenei vezető: Némedi Árpád / Rendező: Markó Róbert

Mi? Nagy Orsolya: Makrancos Kata junior
Hol? Vaskakas Bábszínház és Madách Színház
Kik? Szúkenyik Tamás, Nagy Petra, Markó-Valentyik Anna, Horváth Márk, Főglein Fruzsina, Bora Levente, Vitányi-Juhász István / Koreográfus: Fejes Kitty / Zeneszerző: Rab Viki / Jelmeztervező: Bobor Ági / Díszlet: Horváth Márk, Markó Róbert / Rendező: Markó Róbert

Száger Zsuzsanna és Urbanovits Krisztina a Terike és Irénben. Fotó: Kovács JuJu

– az átlag tizennégy éves (ettől a kortól ajánlják az előadást) aligha ismeri a komédiát. Megfordítva pedig: aki jól ismeri a *Makrancos* recepcióját, az pontosan tudja, hogy ez a maga korában bevett téma mára már ordítóan szalonképtelen, sok újat nem lehet róla mondani ilyen szempontból egy újabb feldolgozással, feleslegesnek tűnik elővenni pusztán a kritikáért.

A nagyobbik gond, hogy Kata lázadása valójában benne marad a fennálló hatalmi struktúrában, és ezért a nemi szerepekről semmit sem tud érdemben mondani. A férfiábrázolásban ez a probléma talán még látványosabban jelenik meg, mint a női oldalon: Petruchio a felszínen határozott, versenyszellem hajtja (fogadásból hódítaná mag Katát), a valódi érzéseit magába fojtja. Takarítanak rá, mert magától rendetlen (részben ezért is *kell* neki feleség), ugyanakkor gazdag, hiszen ezért *kaphatja meg* a szüleitől Katát. Más szóval az alkotók szinte tökéletesen újrarajzolják a kultúránkból ránk maradt konzervatív férfiképet.

Ezzel együtt az eredetileg határozott Kata, akárcsak az „eredeti" Shakespeare-darabban, beleszelídül a hagyományos házasság normájába, csak éppen nem az explicit fizikai és verbális erőszak hatására változik meg, hanem – mint az előadásban többször elhangzik – a magánytól való félelem okán. Ez az összefüggés azonban csupán egy társadalmi konstrukció (ami természetesen nem azt jelenti, hogy valakit a házasság ne tehetne boldoggá), amely éppen a bevett nemi szerepekre támaszkodik (minden nő mellé kell egy férfi, és fordítva).

A férfi és a nő egyenlősége (jelentsük ki naivan) önmagában nem új üzenet, ennél sokkal árnyaltabban kéne a témához nyúlni ahhoz, hogy az egész előadás végső soron érdekes tudjon lenni, és ne csak csiricsáré megoldások – mint például Nagy Petra gigászi műmelle és viccesen mesterkélt mozgása, a színpompás jelmezek (Bobor Ági) – halmozása legyen.

Nagy Petra a Makrancos Kata juniorban.
Fotó: Molnár György

Jobban és komplexebben nyúl a témájához Markó másik új rendezése, a *Terike és Irén*. Habár a síkokkal játszó díszletek és az énekes betétek belemagyarázhatóvá tesznek némi kapcsolatot a két előadás között, a K.V. Társulattal közösen készített produkció jelentősen eltér a fentiekben tárgyalttól. Igaz, a Mozsár Műhelyben bemutatott előadás szintén megidéz, már a címében is, egy nőábrázolás szempontjából kanonikus művet, a *Thelma és Louise*-t, ám végső soron az alapanyag csak kisebb részben Ridley Scott ikonikus *road movie*-ja, az alkotók egy valós esetből indultak ki, amelyről sokan hallhattunk.

2016-ban keringett a sajtóban, hogy két idősebb nő magát NAV-ellenőrnek kiadva próbálta megvesztegetni egy pesti fodrászüzlet tulajdonosát azért, hogy műhajhoz jussanak. Próbálkozásukat végül nem koronázta siker, a rendőrség elkapta őket. Markó a társulattal és Enyedi Évával közösen fantasztikus szöveget készített, amely egy korábbi felolvasószínházi változat után ősbemutatóként állhatott most színpadra. Az előadás mindent elér, amit csak egy ilyen valószerűtlen alapanyagból kiindulva lehetséges: a végeredmény megmarad szürreálisnak, viccesnek, ugyanakkor az előadás során maximálisan átérezzük a két főszereplő motivációit. A hétköznapi szituációk és a két, a főhősökön kívül minden más karaktert eljátszó színész (Markó-Valentyik Anna és Némedi Árpád) jól eltalált, finom túlzásokkal festik elénk Budapestet.

Hosszan lehetne méltatni a szöveget, kezdve a sziporkázó szóhasználattól az elképesztő helyzet- és karakterkomikumig, az élmény mégis a színészek tehetségének köszönhető. A K.V. Társulat két alapítója, Száger Zsuzsanna és Urbanovits Krisztina remekül kelti életre a naiv, önáltató nőket, játékukkal – a szöveghez hasonlóan – tűpontosan egyensúlyozva a túlzó és reális végletek között.

A locsi-fecsi, ötvenes Terike (Száger) hasztalan küzd a társadalmilag sugallt szépségideál eléréséért, ugyanakkor optimistán újra és újra próbálkozik, miközben ignorálja szaporodó éveiből eredő hátrányát fiatalságfetisiszta társadalmunkban. A dráma szerint „királylány-komplexusban" szenved, és feminista szempontból külön érdekes, hogy egy határozott férfi pszichológus magyarázza meg és értékeli a problémáit. A hatvanas Irén (Urbanovits) idealizálva emlékszik vissza elhunyt férjére, és az ő (valójában sosem volt) „színvonalasságához" szeretne felnőni. Mindketten mélyen magányosak, hasonlóan Katához és Petruchióhoz, akik végül a szerelemben találnak erre feloldást.

Terike és Irén a patriarchális társadalom elvárásainak akarnak megfelelni, amikor el szeretnék lopni a fiatalkori álmokat és nőiességet megtestesítő parókát. És még ha el is buknak, erőt adnak egymásnak, és megszületik a „kis magyar valóság" kifordított *girl power*je: szürreális, idétlen, de a maga ostoba módján felemelő. A kilencvenes évek a korábbiakhoz képest jelentősen enyhült feminizmusának vicces újragondolása révén (avagy tegyük Thelmát és Louise-t idősebbé) megidéződnek egy adott korosztály női tagjainak problémái, egy csoporté, amelyet legtöbbször gonosz banyaként és/vagy marginalizált szereplőként ábrázolt a nyugati kultúra. Ugyanakkor a darab nem igazán mutat alternatív nőképet, a komikum pedig kicsit elveszi a probléma (hogyan tudja magát meghatározni egy idősebb nő a mai társadalomban) élét.

Habár ezúttal az alkotóknak összejött a varázslat: egy élvezetes és feszes előadást mutattak be. Csupán egy kis makrancosság kellett volna, hogy komolyabban vegyék magukat, és távolabbra mutassanak a szerepeknél.